

Rus adabiyoti durdonalari

N.S. Leskov

MSENSK
UYEZDIDAN
GHIQQAN MAKRET
XONIM

Rus tilidan *Qodir Mirmuhamedov, Nigora Rahimova,*
Shohsanam Sopiyeva, Toshpo'lat Mirzayev,
Dilafruz Matyoqubova, Rohila Abdullayeva tarjimasini

Leskov rus adabiyotiga o'ziga xos bir yozuvchi sifatida kirib kelgan. U rus hayoti voqeligidan tashqari, qorong'i tomonlarini chuqur va batafsil yoritgan mohir qissanavis, ajoyib prozaik, qochirimli til egasi sifatida mashhur.

Yozuvchi asarlarida chor Rossiyasi davrida zahmatkash xalqning boshidan kechirgan jabr-zulmlari yorqin bo'yloqlarda tasvirlanadi, dimni niqob qilgan nopok kimsalarning mol-dunyo orttirish yo'lida qilgan tubanliklari, hiyla-nayranglari kuchli satira tig'iga olinadi.

SO'ZBOSHI

Ajoyib rus yozuvchisi Nikolay Semyonovich Leskov (1831–1895) Orlov guberniyasining Goroxovo qishlog'ida amaldor oilasida tug'ilgan.

Bolalik chog'ida onasining diniy yo'nalishdagi tarbiyasini olgan. Otadan yosh yetim qolgan Leskov, oiladagi moddiy qiyinchilik tufayli, gimnaziya va o'qishni tashlab, 1847-yilda Oryol jinoiy sudi palatasiga ishga kiradi. Bu ish unga bo'lg'usi asarlari uchun ko'pgina mavzular beradi. 1849-yilda u Kiyevdagi tog'asi tibbiyot professori Alferev huzuriga borib, Kiyev universitetida erkin tinglovchi sifatida agronomiya, huquq, kriminalistika, anatomiya fanlari bo'yicha ma'ruzalar tinglaydi. Bular Leskovga o'sha davr rus hayotini yaqindan tanishga yordam beradi.

U Kiyevda ukrain tilini o'rganadi, Taras Shevchenko, Marko Vovchok, Aleksandr Kotlyarevskiy kabi taniqli ukrain yozuvchilari bilan shaxsan tanishadi. Leskov yozuvchilik faoliyatini jurnalist sifatida dehqonlar hayotini yorituvchi ocherk va maqolalar bilan boshlaydi. Keyin uning «Chipta kovush kiygan ma'shuqa», «Advokat», «Jome ahli», «Bosh urar joy yo'q» romanlari, «Msensk uyezdidan chiqqan Makbet xonim», «Chapaqay», «Qo'riqchi», «Mahliyo mu-sofir», «Sohibjamol Aza», «Dunyoning narigi chekkasida», «Sarta-rosh», «Hukmdorlar sudi» va boshqa qator hikoya va qissalari bosilib chiqqan boshlaydi.

Leskov murakkab va qarama-qarshiliklar bilan to'la ijodiy yo'lni bosib o'tgan. Uning ilk hikoyalari («Qurg'oqchilik», «Bir xotinning turmushi») krepostnoy chilikka qarshi qaratilgan bo'lsa, XIX asrning 60–70-yillaridagi keskin g'oyaviy, siyosiy kurash sharoitida Leskov, «Yo'l yo'q» (1864) va «Tig' ustida» (1871) nomli romanlarini yozadi. Ammo 1870-yillardan boshlab yozuvchi rus hayotini realiz-tik bo'yloqlar bilan aks ettirishga kirishadi. Yozuvchining bu davrda yaratgan asarlari oddiy rus kishilari turmushini chuqur va samimiy

yoritishi bilan ajralib turadi. Bu vaqtda adibning ijodi o'zining gullagan davriga kiradi.

Leskov qahramonlari – u xoh xudojo'y-mutaassib bo'lsin, tarbiyachi, talaba, yoki harbiy mundir sohibi bo'lsin – aksariyati beozor, xulqi pok, mardona, fidoyi va oriyatli kishilardir.

Yozuvchining «Shaydoyi g'arib» (1873) «Mohir usta» (1883) «Tulalik g'ilay-chapaqay va po'lat burga qissasi» (1881) nomli qissalari uning eng yaxshi asarlari jumlasiga kiradi. Bular rus xalqining fojiaiy turmushi, uning dahosi va qahramonligi kuylanadi.

1880–90-yillar Leskov ijodi xalqqa qarshi bo'lgan cherkov, politsiya va pomeschiklarga tayanib siyosat yurgizadigan tuzumga nisbatan o'tkir satirik ohang bilan boyiydi.

1884-yilning kuzida Leskov Yasnaya Polyanada buyuk rus yozuvchisi Lev Tolstoy bilan uchrashib, yaqindan tanishadi. Ulug'yozuvchi shaxsiyati Leskovda unutilmas teran hissiyot uyg'otadi va uning ijodiga katta ta'sir ko'rsatadi. Leskov o'zining 40 yillik ijodiy faoliyati davomida nasriy asarning yangi-yangi janrlarini kashf etadi. «Msensk uyezdidan chiqqan Makbet xonim» qissasi shu jumladandir. Muallif asar qahramoni Katerina Izmaylovaning shahvoniy hirs va qilgan mudhish jinoyatlari orqali Rossiya uyezdida yashovchi tijorat ahlining beshafqat, johil va buzuq muhitini mohirlik bilan ko'rsatgan. Fyodor Dostoyevskiy bu qissani juda yuksak baholagan va uni o'zi muharrirlik qilgan «Epoxa» jurnalida chop ettirgan. Taniqli bastakor Dmitriy Shostakovich bu asardan ilhomlanib, «Katerina Izmaylova» nomli opera yozgan.

Nikolay Leskov 1895-yil 21-fevralda, uni hayotining so'nggi besh yilida qiynab kelgan asma kasalligining navbatdagi xurujlaridan birida Peterburgda vafot etadi.

Jamshid MATYOQUBOV

Juda g'alati holat, uning gaplaridan atrofdagilarning bahr-u dili ochilib, yuzlariga tabassum yugurdi. Hatto Yevgraf Ivanovichning ham chehrasi yorishib ketdi:

— To'p-p-pa to'-o'-o'-o'-g'ri.

Keyin «boshi toshdan bo'lgan kimsa» bo'shab qolgan og'zini losos uvildirig'i bilan to'ldirdi-da menga qaratilgan odob-axloq darsini o'tishda davom etdi.

— Albatta, — dedi u, — shu paytgacha og'zingizdan qanday gaplar chiqqanini bilmayman, ularning bari uchun Xudo sizni kechirsin. Lekin bunday buyon o'z millatingizga qarshi so'z ayta ko'rmang, nega endi ularning yarmini ko'klarga ko'tarib, yarmini yerga urishimiz kerak ekan. Xudo barchamizga o'z marhamatidan bir ulush berib qo'ygan, biz hali juda ko'p ulug'vor ishlarga qo'l uramiz, agar taqdiringizga bizdan avval rixlat qilish yozilmagan bo'lsa, barchasiga o'zingiz guvoh bo'lasiz!

Shunday qilib, barchasiga men gunohkor bo'lib qolaverdim, barcha «katta hayotiy tajribaga ega donishmand»ning suhbatidan olam olam zavq oldi. Men esa o'sha paytdagi uyatsizligim haqida ko'p o'yladim, hali-hamon uyatsizlik nima-yu, haqqoniylik nima degan masalalarda bosh qotiraman.

Rohila ABDULLAYEVA tarjimai

MUNDARIJA

SO'ZBOSHI. *Jamshid Matyoqubov*.....3

MSENSK UYEZDIDAN CHIQQAN MAKKET XONIM

Qissa

Birinchi bob. <i>Qodir Mirmuhamedov tarjimai</i>	6
Ikkinchi bob.....	8
Uchinchi bob.....	11
To'rtinchi bob.....	14
Beshinchi bob.....	16
Oltinchi bob.....	17
Yettinchi bob.....	25
Sakkizinchi bob.....	31
To'qqizinchi bob.....	34
O'ninchi bob.....	36
O'n birinchi bob.....	40
O'n ikkinchi bob.....	43
O'n uchinchi bob.....	46
O'n to'rtinchi bob.....	49
O'n beshinchi bob.....	53

CHAPAQAY

Tulalik g'ilay-chapaqay va po'lat burga qissasi

Qissa

Birinchi bob. <i>Nigora Rahimova tarjimai</i>	60
Ikkinchi bob.....	61
Uchinchi bob.....	63
To'rtinchi bob.....	67
Beshinchi bob.....	69
Oltinchi bob.....	71

Yettinchi bob.....	71
Sakkizinchi bob.....	73
To'qqizinchi bob.....	74
O'ninchi bob.....	75
O'n birinchi bob.....	77
O'n ikkinchi bob.....	78
O'n uchinchi bob.....	79
O'n to'rtinchi bob.....	81
O'n beshinchi bob.....	83
O'n oltinchi bob.....	88
O'n yettinchi bob.....	90
O'n sakkizinchi bob.....	91
O'n to'qqizinchi bob.....	92
Yigirmanchi bob.....	94

HIKOYALAR

ALOMAT SAN'ATKOR. Qabr boshidagi hikoya. <i>Shohsanam Sopiyeva tarjimasi</i>	96
--	----

RUH AZOBI. O'smirlik xotiralaridan. Toshpo'lat Mirzayev tarjimasi	120
--	-----

KICHIK XATO. Moskvatik bir oila siri. Dilafuz Matyoqubova tarjimalari	130
Birinchi bob.....	130
Ikkinchi bob.....	131
Uchinchi bob.....	132
To'rtinchi bob.....	133
Beshinchi bob.....	135
Oltinchi bob.....	135
Yettinchi bob.....	136
Sakkizinchi bob.....	137

SOQQCHI	139
Birinchi bob.....	139
Ikkinchi bob.....	139
Uchinchi bob.....	140
To'rtinchi bob.....	140
Beshinchi bob.....	142
Oltinchi bob.....	143

Yettinchi bob.....	144
Sakkizinchi bob.....	145
To'qqizinchi bob.....	146
O'ninchi bob.....	147
O'n birinchi bob.....	149
O'n ikkinchi bob.....	150
O'n uchinchi bob.....	152
O'n to'rtinchi bob.....	153
O'n beshinchi bob.....	154

QAROQQCHI. Rohila Abdullayeva tarjimalari	155
UYATSIZ	166